

UZ GLAZBENI PRILOG

LORAND KILBERTUS rođen je 25. rujna 1928. godine. Glazbom se bavi od djetinjstva. Osnove glazbene poduke dobio je od oca, dok je kasnije znanja sticao kod profesora Miroslava Magdalenića, Albe Vidakovića i Davorina Jagodića, profesora pariškog konzervatorija, od koga je dobio, doduše kratku, ali veoma intenzivnu poduku koja je obuhvatila melodiju, motivički rad, spajanje elemenata u višeglasne cjeline...

Elementi i načela glazbenog izražavanja

Na razvoj glazbenog jezika L. Kilbertusa odlučno su utjecali:

1. gregorijanski koral, što dolazi do izražaja u nastojanju stvaranja *melodija* koje su bez ikakove harmonijske pratnje *u sebi razumljive*;
2. izrada melodija pazeći na *latentnu melodijsku harmoniju*;
3. uporaba *modalnih harmonija* u diatonici;
4. uporaba i slobodnijih harmonija primjenjujući *načelo određivanja osnovnog tona* čak i veoma složenih harmonijskih suzvuka;
5. primjenjivanje *tonalnih osovina* da se i u najzamršenijim suzvučnim slijedovima sačuva *trodimenzionalnost* glazbe, tj. *tonalnost*;
6. poštivanje *načela razlučivanja apsolutne dijatoničke i apsolutne kromatike u melodiji*.

Utjecaj ranijih i novijih skladatelja

Od ranijih skladatelja osobiti utjecaj na rad Loranda Kilbertusa imali su J. S. Bach i C. Franck, a od novijih Hindemith i Bartok. Time nije isključen veći ili manji utjecaj velikog broja ostalih skladatelja, te prisutnost folklornog elementa u originalnom obliku u mnogima njegovim skladbama.

Praizvedba Mise svete Katarine bila je za Uskrs 1970. u Beogradu.

Antifone za Cvjetnicu

Ruža s. Domagoja Ljubičić

Antiphona VII a

H 3175

ŌSĀNNA * fī-li-ō Da-vid : bē-ne-dī-ctus

quí ve-nit in nó-mi-ne Dómi-ni. Rex Is-ra-ël :

Hō-sánna in excél-sis.

Hosana Davidovu sinu: blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje.
Izraelov Kralju: Hosana u visini.

Hosanna je hebrejski poklik, koji otprilike odgovara latinskom *Salve* – hrvatskom *Zdravo*. Značenje bi, dakle, ovoga poklika u gornjem tekstu bilo: *Zdravo, sine Davidov!* Neki misle da bi vjerniji prijevod bio: *Živio, sine Davidov!*¹

Ovaj poklik je prvotno bio molitveni zaziv (Spasenje nam daj). Tekst je ove antifone spontano iskazivanje počasti i usklik oduševljenja naroda, koji je pratio Isusa prilikom njegova ulaska u Jeruzalem, prije nego je On tamo podnio muku i smrt i tako ušao u svoju slavu. Nalazimo ga na više mjesta u evanđeljima: Mt 21,9; Mt 21,15; Mk 11,9 i Iv 12,13.

U Matejevu evanđelju stoji usklik *Hosanna filio David* – (Mt 21,9; Mt 21,15), a tekst je izvorno redak

iz psalma 118,26 koji se pjevao u svečanim ophodima na ulicama Jeruzalema; u njemu se prepoznaje mesijansko proročanstvo.

Tekst: *Benedictus qui venit in nomine Domini* – *Blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje* zajednički je svoj četvorici evanđelista i citat je iz psalma 118,26: Mt 21,9; Mk 11,9; Lk 13,35; Iv 12,13.

Zaziv *Rex Israel* – *Izraelov kralju* nalazi se u Ivanovu evanđelju: (Iv 12,13; Iv 12,15). Taj isti izraz nalazimo na još nekoliko mjesta u evanđeoskim izvješćima, ali u različitom kontekstu: Mk 15, 32 i Iv 1,49.

Završni usklik *Hosanna in excelsis* – *Hosana u visini* stoji u Markovu evanđelju: (Mk 11,10) i citat je iz psalma 148,1, kojeg su Židovi molili svakog jutra. »Na uspomenu Isusova

svečanog ulaska u Jeruzalem, Crkva je obavljala sličan obred, najprije u Jeruzalemu – kako nam svjedoči hodočasnica Eterija koncem IV. stoljeća, a zatim u svim crkvama po svijetu.²

Iako je obred blagoslova palmi vrlo star (uveo ga je u liturgiju jeruzalemski biskup sv. Ćiril), tekst antifone *Hosanna* pojavljuje se tek oko 1000. godine, a nalazi se u Hartkerovu antifonariju.³

Na melodiju antifone trebalo bi se osvrnuti kritički, jer se u Hartkerovim neumama pojavljuju razilaženja sa službenom melodijskom verzijom, koja se nalazi u *Graduale Romanum* (GR). Na temelju te verzije neki su glazbeni analitičari, kao što je Gastouqué, pokušali pronaći vezu između melodije dotične antifone i grčke melodije s poznatog Epitafa iz Seikilosa, pronađene na kamenom stecku u Turskoj, koji najvjerojatnije potječe iz II. stoljeća ili nešto kasnije.⁴

Sličnost je ograničena na prvu frazu, posebno na skok kvinte na početku (*Hosanna*) i silazak na Fa u riječi *ve-nit*. Vjerojatno se radi o čistoj podudarnosti između melodija, različitih po zadaći i vremenu nastanka.

Melodija antifone sastavljena je od dvije fraze vrlo skromnog raspona (interval sekste) i kreće se unutar *tetrardusa*. Gledajući u cjelini, melodijski stil je poluukrašen.

Prva fraza otvara se ne baš čestom intonacijskom formulom u gregorijanskom repertoriju, tj. skokom kvinte So – Re, da bi se melodijskim zaleptom izrazio radostan usklik *Hosanna*. Melodija se nakratko zaustavlja na Re na riječ *Da-vid*, učvršćujući na taj način zvučnost dominante u tom prvom incizumu (isječku).

U drugom incizumu vođenje melodije i neumatska notacija naginju manjem odstupanju: Fa na riječ *ve-nit* na čas mijenja zvučnost, a zatim se

melodija odmah vraća i kadencira na So, iako se vatikanska notacija na riječ *Do-mi-ni* razlikuje od one iz San Gallena (San Gallen – pes, vatikanska punctum).

Zaziv *Rex Israel – Izraelov Kralj*, počinje prilično »suho« na Do, noti koja je dominantna u VIII. modusu, i poslije kratkog ponavljanja iste note završava poznatom završnom formulom (*scandicus subbipunctis resupinus*), koja se često upotrebljava u gregorijanskom repertoriju.

Završni usklik ponavlja početnu intonaciju i završava na So, završnoj noti tetrardusa.

Gledajući modalitet u cjelini to je *tetrardus* čija se melodija odvija na tonici i dominantni autentičnog, osim na riječi *Rex Israel*, gdje se recitativ odvija na dominantni plagalnog, a na *Hosanna* se ponovo vraća u izvorni autentični.

1 antiphona 1 f

H 175

U-e-ri Hebrae-ó-rum, * (pōrtāntēs) ramos o-li-vá-rum, obvi-a-vē-runt Dómi-no, clamán-tes et di-cén-tes :
« Hō-sānna in excēl-sis ».

Židovska su djeca noseći maslinove grane, došla ususret Gospodinu, kličući i govoreći: »Hosana u visini!«⁵

2 antiphona 1 f

H 175

Ū-e-ri Hebrae-ó-rum * vestimēta prosterné-bant in vi-a, et clamá-bant di-céntes : « Hō-sānna fī-li-o Da-vid : be-ne-díctus qui ve-nit in nó-mi-ne Dómi-ni ».

Židovska su djeca prostirala haljine po putu, i klicala govoreći: »Hosana Davidovu sinu: blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodnje.«⁶

»Ove dvije antifone, istočnog i pučkog stila, vjerojatno su nastale prije X. stoljeća.«⁷ One su pratile dijeljenje palmi, a melodija se kreće manjim zanosom od one u napjevu *Hosanna filio David*, s osjećajem dubine, tipične za *protus*. Njihovi korijeni sežu u staru jeruzalemsku liturgiju.

Unatoč njihovoj jednostavnoj melodijskoj liniji ne nedostaje im ushićenja ni napetosti, koji su oduševljivali mase, napose djecu, na ulasku Kralja Sionskog u Jeruzalem. Taj izraz donose evanđelisti: Mt 21,8; Mk 11,8; Lk 19,36 i Iv 12,13. Nalazimo ga i u 2 Kr 9,13 i 1 Mak 13,51.

»Uspoređujući frazu *portantes ramos olivarum – noseći maslinove grane s odgovarajućom vestimenta prosternebant in via – prostirala haljine po putu*, primjećuje se određena ekspresivna razlika: u prvoj grane maslina i palmi trepere u rukama, a druga izražava plemenit čin onih koji prostiru haljine po putu kojim prolazi krotki Kralj, božanski Spasitelj.«⁸ »S pravom je ovaj dan nazvan prastarim blagdanom Krista Kralja. I evanđelisti ističu, da se u tom trenutku ispunilo proroštvo Zaharije (9,9) o mesijanskom Kralju, koji će pobjedonosan i ujedno krotak ući u glavni grad na magarcu.«⁹

Ovim dvjema antifonama možemo pridodati i himan Kristu Kralju *Gloria, laus et honor tibi sit – Slava, čast i hvala ti*, koji potječe od orleanskog biskupa Teodulfa, rođenog u Španjolskoj (†821.). Spjevao ga je dok je kao starac bio nežužan u zatvoru, dok je procesija prolazila kraj njegove tamničke ćelije. Himan izražava radost klicanjem djece, koja dočekuju Kralja na magaretu.¹⁰ *Zaziv dicentes – kličući*, nalazi se u Mt 21,9; Mk 11,9 i Lk 19,38, dok završni usklik *Hosanna in excelsis – Hosana u visini*, stoji u Mk 11,10 i citat je iz psalma 148,1.

Ove su dvije antifone skladane prema značenju evanđeoskog teksta. U cjelini izražavaju trijumfalni doček, koji su Židovi priredili našem Gospodinu, a pjevanjem i mi sudjelujemo u njemu.

Unatoč zajedničkom korijenu ovih antifona, pozornim promatranjem dolaze do izražaja neke pojedinosti, značajne za svaku od njih. Uostalom, primjećuje se u tekstu određena ekspresivna dvostrukost, koja se odražava i u skladanju melodije.

Prva verzija (*portantes ramos olivarum*) kreće se čitava između tonike i dominante (**Re-La**) s malim odmorom na dominantu plagalnog *protusa* na riječi *et dicentes*, koji služi samo kao međuigra u završnoj frazi. Osjećaj koji izaziva melodija je pomalo nesiguran: s jedne je strane svjež zalet na početku, a s druge određeno povijesno pripovijedanje u središnjem dijelu, što ostaje nepromijenjeno i u maloj završenoj frazi, koja podsjeća na klimu Betlehema. U konačnici je to snažno epsko pripovijedanje.

Sada će biti puno jednostavnije protumačiti smisao druge verzije (*vestimenta prosternebant in via*), koja je vrlo bliska prvoj, ali razvoj melodije ide sasvim drugim putem. Ovaj napjev se za razliku od prvoga kreće između tonike i subdominante (**Re-So**) autentičnog *protusa*. Njezino stalno kretanje oko **So** daje cijelom napjevu određeni osjećaj, koji je različit i poseban, moglo bi se reći da ima u sebi nešto lirskoga. Ta svečana lirika proizšla je iz intimnog razmatranja povijesnog događaja o kojem govori. Zbog toga su citati usklika brižno odabrani. Uočljivo je prekrasno silazno kretanje, koje postaje vrhunac cijelog napjeva, posebno završnog dijela: *bene-dictus qui ve-nit – blagoslovljen koji dolazi*. Sva početna napetost smiruje se velikom jednostavnošću. Šteta što Vatikansko izda-

nje nije slijedilo neumatsku tradiciju na završetku napjeva: »virga bi mogla biti **Fa** ili barem **Mi**«¹¹ i lagani pes na riječi *Do-mi-ni*, što bi naglasilo jasan lirski doživljaj cijelog napjeva. Može se dakle zaključiti, da su ove dvije antifone skladane u čistom ekspresivnom *protusu*.

BILJEŠKE:

¹ L. BARON, L'Espression du Chant Grégorien, 300, Venezia 1947.

² M. KIRIGIN, Dva stola II, str. 151, Čokovac – Tkon 1971.

³ Usp. A. MOCQUEREAU, (ed.), Antiphonaire du B. HARTKER, S. Gall 390/91, PalMus 2/1, f. 175, Solesmes 1900.

A. MOCQUEREAU, (ed.), Codex 601 de la Bibliothèque Capitulaire de Lucques, Antiphonaire Monastique XII. siècle, PalMus IX, f. 179, Tournai, Desclée 1906.

J. GAJARD, (ed.), Le Codex VI 34 de la Bibliothèque Capitulaire de Bénévent, PalMus XV, f. 105v, Tournai 1937.

⁴ Usp. A. GASTOUÉ, Les Origines du Chant Romain 40, Paris 1907.

⁵ A. MOCQUEREAU, (ed.), Antiphonaire du B. HARTKER, S. Gall 390/91, PalMus 2/1, f. 175, Solesmes 1900.

A. MOCQUEREAU, (ed.), Codex 601 de la Bibliothèque Capitulaire de Lucques, Antiphonaire Monastique XII. siècle, PalMus IX., f. 182, Tournai, Desclée 1906.

⁶ Isto

⁷ A. GASTOUÉ, Le Graduel et l'Antiphonaire Romains 264, Lyon 1913.

⁸ G. B. LE GUEVELLO, In dulci júbilo, 281, Loretto 1939.

⁹ M. KIRIGIN, Dva stola II, str. 151, Čokovac – Tkon 1971.

¹⁰ Usp. M. PAVELIĆ, Sv. Cecilija, sv. V, str. 125, Zagreb 1919., God. XIII.

¹¹ Usp. E. CARDINE, Semiologia Gregoriana, 9-10, Roma 1979.

Ruža s. Domagoja Ljubičić profesorica je na Institutu za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« KBF-a Sveučilišta u Zagrebu